

Andrej Vovko

IZSELJEVANJE IZ PRIMORSKE MED OBEMA VOJNAMA

Referat na 25. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Murski Soboti, 1. 10. 1990

Glasilo organizacije slovenskih in hrvaških beguncev iz Italije v Jugoslaviji, Zveze jugoslovanskih beguncev iz Julijske krajine, je v svoji 47. številki leta 1937 objavilo uvodnik z značilnim nazivom *Naše vasi se praznijo*. Prepričan sem, da so misli iz tega članka primeren uvod k razmišljanju o izseljevanju iz Primorske med obema vojnama.

Članek v uvodu poudarja, da so zlasti na Tolminskem in po drugih pasivnih krajih Primorske mnoge hiše zaprte, po drugih pa dobiš »le še kako staro ženico in moža, ki čakata na koščeno obiskovalko. Mladina je odšla in še vedno odhaja na vse strani za kruhom, v borbo za boljšo bodočnost, ki jim je doma onemogočena. Ob Sočo se je pritihotapila mešanica, kjer je prej živel čisti slovenski rod. Vsaki krompir, ki je vsajen, je že obdavčen, vsaka junica vnaprej odrajtana za zaostali davek in še ni napol enega plačal, že visi nad glavo nova skrb, nova nevarnost, nov davek, toča in druge vremenske neprilike. V šoli odtujujejo mladino, ki preplašena zre v srepe oči potujčevalca, uči se sovraštva namesto ljubezni, blebета kot papiga besede, ki jih ne razume«; »društva, kjer so se po težkem dnevnem delu razvedrili so uničena, v cerkvi komaj da sme zmoliti na tiho molitvico, ki jo je naučila mati.« Zato je ljudi privabila »svetla, čeprav tuja zemlja, kjer se smeji zlata prostost, kjer so si rojaki ustvarili svoje šole, svoja društva, kjer človek pri poštenem delu vsaj nekaj zasluži in mu ne visi nad glavo vedna nevarnost, da ga bodo kot manjvrednega pretepli in izgnali iz toplega doma . . . Ta ogromna razlika v načinu in obliki življenja mami in vleče naše ljudi, posebno mladino v novo domovino za delom, kruhom in prostostjo, stari opusteli domovi pa z votlimi očmi gledajo mrtvo v svet in čakajo.«¹

Iz teh, za naša današnja ušesa kar prebogatih besed, lahko izluščimo nekatere osnovne značilnosti izseljevanja iz Primorske v omenjenem obdobju. Spremenjeno politično stanje na Primorskem po prvi svetovni vojni, slovenskemu prebivalstvu nenaklonjene nove oblasti s svojo raznarodovalno politiko, ki se je, kot znano, po prihodu fašizma na oblast vedno bolj stopnjevala, ter hudo slabšanje gospodarskih prilik so glavni vzroki močnega procesa izseljevanja, ki je zajel po splošnih ugotovitvah okoli 100.000, po nekaterih podatkih pa še več ljudi. Od teh se jih je vsaj 70.000 izselilo v Jugoslavijo.² Ob tem pojavu se nam odpirajo nekatera temeljna vprašanja. Eno je, da zlasti viri iz obdobja med vojnama govorijo predvsem o jugoslovanskih izseljencih, torej ne ločijo dosledno med slovenskim in hrvaškim prebivalstvom. Podobno so beležili izseljevanje tudi uradni italijanski statistični viri, ki po eni strani vse izseljence navajajo kot italijanske državljane, in lahko na narodnost sklepamo le po navedbi področja, od koder so se izselili, po drugi pa ne zajemajo ilegalnih izselitev, tako da so številke izseljencev iz Julijske krajine prenizke. Če označimo izseljevanje kot proces odhajanja izven narodovih etničnih meja, potem lahko kot prave izseljence označimo le tiste Primorce, ki so se izselili v zapadno Evropo, Egipt ali Južno Ameriko, ne pa tudi tistih, ki so emigrirali v staro Jugoslavijo, oziroma v njen slovenski del. Znano je tudi, da se je del primorskih emigrantov naselil v Jugoslaviji zunaj slovenskega ozemlja. Po drugi strani pa lahko ugotovimo, da so imeli primorski emigranti v Jugoslaviji precej značilnosti izseljencev, saj so »Primorce« oziroma »Lahe« tako oblasti kot prebivalstvo često obravnavali kot tujce. Poseben proces je tudi izseljevanje Slovencev izven svojih etničnih, toda v okviru takratnih italijanskih državnih meja, tako v notranjost in na jug Italije, kot tudi v okupirano Etiopijo. Po Gentilejevi šolski

¹ Naše vasi se praznijo . . . Stalni transporti naših izseljencev v Argentino. Istra, Zagreb, IX/1937, št. 47 (26. 11.), str. 1.

² Tone Peruško, Slovensko primorje in Istra, Ljubljana 1953, str. 163.

reformi leta 1923 je bilo v notranjost Italije predstavljeno kakih 500 učiteljev, skoraj polovica skupnega števila slovenskih učiteljev na Primorskem. Od njih je del kasneje emigriral v Jugoslavijo.³ Po italijanskih statističnih podatkih se je do konca junija 1938 iz Julijske krajine izselilo v Etiopijo 4.305 delavcev, od tega naj bi bilo preko 2.500 Slovencev in Hrvatov, vendar naj bi se jih do tega datuma preko 2.000 tudi vrnilo. Na višku priseljevanja marca 1937 jih je bilo tam nekaj manj kot 2.000, junija 1983 pa manj kot 600, število pa je še padalo. Priseljencev je bilo najbrž nekaj več, saj statistika ni upoštevala vojakov, ki so se po končani vojaški službi naselili kot delavci in se takrat še niso vrnili domov.⁴ Po italijanski statistiki se je v obdobju 1921–27 vrnilo iz Jugoslavije in ostalih evropskih držav 7.713 oseb, v obdobju 1928–32 7.334 oseb, iz ZDA, Argentine in drugih prekomorskih držav pa v obdobju 1928–31 pa 3.090 oseb.⁵

Preden orišemo izseljenske tokove iz Primorske med obema vojnama, pa se velja vsaj dotakniti obdobja do prve svetovne vojne. Predvsem ekonomske prilike so gnale ljudi iz Primorske v tujino po kruh že v obdobju Avstro-Ogrske. Znana je žalostna usoda primorskih Lepih Vid, ki so služile stene in strehe svojih hiš tako, da so lastnim otrokom odtegnjeno materino mleko prodajale v Egiptu. Med 3.200 Slovenkami, ki so leta 1882 živele v Egiptu, oziroma 5.300 Slovenci in Slovenkami, ki so bili tam v letu 1887, jih je bila velika večina iz Primorske, posebno iz okolice Gorice.⁶ Prvi Slovenci so prišli v Argentino iz tržaške okolice, primorske Slovence pa najdemo tudi med slovenskimi izseljenci v Braziliji.⁷

Neprostopoljni val izseljevanja iz Primorske je povzročila leta 1915 vojna vihra. Med begunci so prevladovali prebivalci Gorice in okolice. Vseh skupaj jih je pobegnilo okoli 80.000. Od teh se jih je kakih 50.000 naselilo na slovenskem ozemlju, zlasti na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem, ostali pa globlje v monarhiji, predvsem v posebnih begunskih taboriščih: v Wagni pri Lipnici na avstrijskem Štajerskem ter v Steinklammu, Gmündu in Brucku ob Litvi na nižjem Avstrijskem.⁸

Kot omenjeno, so med izseljenci iz Primorske veliko večino pomenili tisti, ki so se preselili v Jugoslavijo. Takoj po končani prvi svetovni vojni so se delno zaradi pritiska italijanskih okupacijskih oblasti in deloma zaradi pričakovanja boljšega življenja v novo jugoslovansko državo izselili predvsem pripadniki uradništva in drugi izobraženci, ki pod Italijo niso videli možnosti za življenje, in bivši avstrijski vojaki, ki so se bali, da bi jih Italijani vtaknili v ujetniška taborišča. Ti prvi emigranti so se naselili predvsem v mestih Ljubljana, Celje, Maribor, Kranj, nekateri pa tudi zunaj slovenskega ozemlja npr. v Beogradu. Značilno zanje je, da so zaradi svoje trdne jugoslovanske usmerjenosti in pomanjkanja ljudi njihovih poklicev sorazmerno lahko dobivali zaposlitev in to predvsem v državnih službah, zlasti pri policiji, kar jim ni posebno pomagalo k priljubljenosti med domačim prebivalstvom.

Če se pri prvem valu dopolnjujejo ekonomski in politični vzroki, pa je imel drugi po prihodu fašizma na oblast prevladujoče politične vzroke. Omenili smo že preganjanje in izseljevanje učiteljev po Gentilejevi reformi. Nove begunce so rodili ukrepi fašističnih oblasti proti neitalijanskim javnim uradnikom ter slovenskim in hrvaškim društvom. Gospodarski propad Julijske krajine, ki je bil delno ekonomskega in delno političnega značaja, je povzročil izseljevanje kmečkega prebivalstva in obrtnikov. Kmečko prebivalstvo se je v Jugoslavijo naseljevalo zlasti v Prekmurju in v okolici Krškega, v širšem jugoslovanskem okviru pa vse do Make-

³ Minka Pahor, Primorsko šolstvo pod fašizmom. Ukinitvev slovenskih in hrvaških šol na Primorskem, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 1984, 39 str.

⁴ Slovenci in hrvaški delavci v Abesiniji. Istra, Zagreb, X/1938, št. 36, str. 3.

⁵ Vlado Valencić, Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne. Dve Domovini/Two Homelands 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990, str. 68–71.

⁶ Vladislav Jagodič, Slovenci v Egiptu. Slovenski izseljenski koledar 1968, Ljubljana 1967, str. 206; Dorica Makuc, Izseljenci v Egiptu. Enciklopedija Slovenije, 4. zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990, str. 221.

⁷ Ivo Budkovič, Naša kolonija v Braziliji, Almanah jugosl. potpornog udruženja za god. 1932, Sao Paulo, str. 54–57. Janez Hladnik, Slovenci ob srebrnih vodah, Izseljenski zbornik 1938, str. 44–49. Janez Hladnik, Slovenci v Argentini nekdanj in danes. Koledar Svobodne Slovenije 1949, Buenos Aires 1949. Ema Umek, Brazilija v rožnatih barvah, Slovenski koledar 1980, Ljubljana 1979, str. 213–214. Dorica Makuc, Tržaški in goriški Slovenci v Argentini med obema vojnama. Jadranski koledar 1984, str. 147–153. Dorica Makuc, Izseljevanje Slovencev v Južno Ameriko. Jadranski koledar 1985, str. 112–122. Irene Mislej, Benigar in Slovenci v Argentini in domovini. Janez Benigar. Izbrano delo, Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana 1988, str. 117–135. Irene Mislej, Izseljenci v Južni Ameriki. Enciklopedija Slovenije, 4. zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990, str. 223–226. Veronika Kremžar-Rožanc, Zapiski k naselitvi Slovencev v Argentini, Prvi naseljenci v Formosi in Cerrito. Meddobje, Buenos Aires, XXV/1990, št. 3/4, str. 259–271.

⁸ Andrej Šavli, Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni. Zbornik za historijo šolstva i prosvjete VII, Zagreb 1973, str. 89–95. Petra Svovljšak, Slovenski begunci v Italiji med prvo svetovno vojno, Zbirka zgodovinskega časopisa, 9, Ljubljana 1991, 56 str.

donije. Tretji val izseljevanja iz Primorske je povzročilo nadaljnje zaostrovanje italijanske politike do slovenskih manjšin, katerega najvidnejši izraz sta bazoviški in Gortanov proces in smrtne obsodbe, ki so jim sledile. Četrti val izseljevanja, ki je bil številčno najmočnejši, sta povzročili fašistični intervenciji v Etiopiji in Španiji. Vojaški obvezniki slovenskega in hrvaškega in celo italijanskega rodu so se z begom izmaknili služenju v italijanski vojski. Prav ti »Abesinci« so imeli pri iskanju možnosti za življenje v Jugoslaviji največje težave.⁹

Če preidemo na izseljevanje zunaj etničnega prostora in italijanskih državnih meja, potem lahko ugotovimo, da se je izseljevanje v Egipt nadaljevalo tudi v obdobju med obema vojnama. Izmed približno 7.000 do 8.000 Slovencev jih je bilo kakih 80% iz Primorske in sicer iz Gorice, Bilj, Mirna, Ajdovščine, Tolmina, Krasa in Trsta.¹⁰

Po letu 1924 so se začeli Primorski Slovenci množično izseljevati v Argentino. Ob že navedeni uradni italijanski številki okoli 11.000 izseljencev večina avtorjev ugotavlja, da je bilo slovenskih izseljencev vsaj dvakrat toliko. Argentinska statistika je za ugotavljanje njihovega števila podobno neuporabna kot italijanska, saj beleži vse priseljence iz Julijske krajine samo kot italijanske državljane. Podobno kot v Argentino so se primorski Slovenci izseljevali tudi v Brazilijo. Številke italijanske statistike so spet prenizke, podatki nekaterih slovenskih avtorjev previsoki (govorijo kar o 22.000 Slovenceh), dejanska številka naj bi bila okrog 5.000. V Evropi so predstavljali izseljenci iz Primorske dobri del slovenskih izseljencev v Franciji: leta 1919 7.000 od skupnega števila 24.000 ter 11.000 do začetka druge svetovne vojne. Poleg kakih 5.000 slovenskih izseljencev v Belgiji je bilo še kakih 1000 primorskih Slovencev, označenih kot Italijani.¹¹

Eden izmed osnovnih sklopov raziskovanja zgodovine naših izseljencev so nedvomno njihovi stiki z matično domovino ter njihovo zanimanje za razmere v njej. To zanimanje je praviloma posebno močno v prelomnih, kritičnih obdobjih zgodovine matične države (vojne, revolucije, nastajanje novih držav). Lep in še povsem svež primer takega zanimanja je sedanje prizadevanje naših izseljencev za pomoč samostojni in neodvisni Sloveniji. Nekoliko nazaj v zgodovino je znano zanimanje slovenskih in drugih južnoslovenskih izseljencev za proces nastajanja jugoslovanske države med in po prvi svetovni vojni ter delovanje naših izseljencev med in po drugi svetovni vojni. Zaenkrat še malo znana in raziskana pa je dejavnost slovenskih in drugih jugoslovanskih izseljencev zlasti v Severni ter Južni Ameriki v podporo Slovincem in Hrvatom na Primorskem ter v Istri v času med obema vojnama ter beguncem iz teh krajev v stari Jugoslaviji.

Čeprav v manjšem številu zaradi znane politike zapiranja ZDA do priseljencev po drugi svetovni vojni so bili slovenski in hrvaški izseljenci iz Julijske Krajine prisotni tudi tam. Svojo relativno maloštevilnost pa so uspešno premagali z veliko delovno zavzetostjo. Posebno pozornost so posvečali svojim zatiranim rojakom v Italiji ter emigrantom, ki so od tam pribležali v Jugoslavijo. Septembra 1935 so ti in še drugi jugoslovanski izseljenci ustanovili v New Yorku posebno organizacijo za pomoč zatiranim slovenskim in hrvaškim rojakom v Italiji, ki se je imenovala Defense Committee for the Yugoslavs in Italy (Obrambni odbor za Jugoslovane v Italiji), januarja 1936 pa so jo preimenovali v Defense Alliance (Obrambno zvezo). Omenimo, da se je dejavnost omenjenega odbora leta 1941 nadaljevala v Yugoslav Emergency Committee, ki se je zavzel za napadeno in okupirano Jugoslavijo. Ta organizacija se je že 21. aprila preimenovala v Yugoslav Emergency Council, katerega dejavnost je za sedaj možno spremljati do 12. junija istega leta. Na tem mestu se lahko le zelo na kratko dotaknemo dejavnosti obeh organizacij. Hitro razberemo njun jugoslovanski, nekoliko unitaristični značaj, kot tudi dejstvo, da je tako glede članstva, kot načina dela kot že omenjeni Yugoslav

⁹ Tone Peruško, Slovensko primorje in Istra, Ljubljana 1953, str. 159–167. Andrej Vovko, Organizacije jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine do leta 1933. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 32/1978, (1979), št. 4, str. 449–473. Andrej Vovko, Delovanje »Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine« v letih 1933–1940. Zgodovinski časopis, Ljubljana 33/1979, št. 1, str. 67–102.

¹⁰ Andrej Vovko, Iz delovanja kairskega Društva sv. Cirila in Metoda. Mohorjev koledar 1989, Celje 1988, str. 88–91.

¹¹ Alojzij Kuhar, Naše izseljensko vprašanje. Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 524–536. Slava Lipoglavšek-Rakovec, Slovenski izseljenci. Geografski vestnik XXII/1950, str. 3–60. Andrej Vovko, Izseljensko vprašanje v Koledarjih družbe sv. Cirila in Metoda. Kronika, Ljubljana, 37/1989, št. 3, str. 278–286. Vlado Valentič, Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne. Dve domovini/Two Homelands 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990, str. 43–82. Marjan Drnovšek, Izseljenci v Evropi. Enciklopedija Slovenije, 4. zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1990, str. 221–222. Miran Komac, Migracijski procesi v Furlaniji-Julijski krajini s posebnim ozirom na Beneško Slovenijo, Zgodovinski časopis, Ljubljana, 45/1991, št. 4, str. 641–644.

Emergency Council pomenil logično nadaljevanje Defense Alliance. Dobršen del ljudi, ki jih srečamo sredi tridesetih let pri Defense Alliance, zasledimo ponovno leta 1941 pri Yugoslav Emergency Council. Obema organizacijama je skupno slično prepričanje, da sta legalni zastopniki zatiranih in brezpravnih Slovencev in Hrvatov v Italiji med obema vojnoma ter nato okupiranih Jugoslovancev leta 1941 ter da sta poklicani govoriti v njihovem imenu. Nadaljnja značilnost je velik pudarek na sprejemanju resolucij in naglašanju moralne, v veliko manjši meri pa materialne podpore rojakom iz stare domovine. Slednjo naj bi opravljala ameriška izseljenska in druga dobrodelna in podobna društva, ki naj bi bila po mnenju vodstev obeh organizacij za to dejavnost bolj sposobljena. Obe sta delovali zlasti s pripravljanjem manifestativnih javnih skupščin ter v svojih pravih določali dvojno vrsto članstva: posamično in kolektivno (društveno), kar je zaživelo zlasti pri Defence Alliance, medtem ko smo pri Yugoslav Emergency Council po zaenkrat dostopnih virih zasledili predvsem posamična članstva. Za Defense Alliance je nadalje značilno zelo naglašeno sodelovanje z zastopniki jugoslovanskih emigrantov iz Italije v stari Jugoslaviji, zlasti Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine, ki ji je predsednikoval Ivan Marija Čok, ki se je tudi sam med drugo svetovno vojno izselil v ZDA.¹²

Posebno tesno so v Defence Alliance sodelovali z emigrantskim glasilom *Istra*, ki je izhajalo v Zagrebu in je jugoslovanskim izseljencem v ZDA in drugod pomenilo po eni strani glavni vir informacij o stanju slovenske in hrvaške manjšine v Italiji ter emigrantov v Jugoslaviji, po drugi strani pa je objavljala tudi resolucije in ostale podatke o delu Defense Alliance. *Istra* je imela med jugoslovanskimi izseljenci v ZDA tudi svoje naročnike. Njena poverjenica v ZDA je bila vsestransko zelo delavna izseljenka Mary Vidošič. Poleg že omenjenega objavljanja razglasov Defence Committee in drugih jugoslovanskih izseljenskih organizacij v severni Ameriki je *Istra* spremljala tudi drugo dejavnost izseljencev, njihovih društev in še zlasti njihovega tiska. Tako je n.pr. redno poročala o piknikih istrskega izseljenskega društva Franina i Jurina, o delovanju Jadranske straže v New Yorku in drugih. Ponatiskovala je tudi članke iz izseljenskega časopisja, tako npr. poročanje *Prosvete* iz Chicaga o italijanski kolonizaciji Etiopije s Slovenci in Hrvati iz Julijske krajine, njene članke pa je objavljalo jugoslovansko izseljensko časopisje v ZDA, npr. *Prosveta*. *Amerikanski Slovenec* je imel posebno rubriko »Iz dežele sušenjstva in trpljenja,« Prispевke te vrste so objavljali še *Jugoslavija*, *Jugoslovan iz Detroita*, *Jugoslovanski Obzor* iz Milwaukeeja ter kalifornijski *Srbski glasnik*, »najbolje informirana in urejevana« pa naj bi bila *Prosveta*. Veliko pozornosti je *Istra* namenila odzivom izseljenskega tiska na sporazum Stojadinović–Ciano iz leta 1937. Objavljala je tudi zahvale jugoslovanskih beguncev za finančno pomoč, ki so jim jo pošiljali izseljenci. Posebno v obdobju krize Defence Alliance ob sklenitvi zgoraj omenjenega sporazuma med Jugoslavijo in Italijo lepo razberemo, kako je bilo vodstvo Defence Alliance takrat nemočno brez mnenj vodstva organizacije slovenskih in hrvaških beguncev v Jugoslaviji do takratnih najnovejših dogodkov v jugoslovansko-italijanskih političnih odnosih ter brez komentarjev časopisa *Istra* o njih. Omenili smo že, da ne moremo zanesljivo trditi, da poleg objavljenih ni še kakih drugih nam zaenkrat neznanih in nedostopnih zapisnikov obeh organizacij. Ob pregledovanju *Istre* pa lahko ugotovimo, da se po datumu zadnjega tu objavljenega zapisnika podatki o Defence Alliance v tem časopisu več ne pojavljajo. Na podlagi tega bi mogli sklepati, da je Defence Alliance takrat res prenehala z delom in oživela leta 1941 kot Yugoslav Emergency Council. Na to vprašanje nam bodo lahko odgovorili le morebitni novi arhivski in časopisni viri, ki pa jih je treba iskati predvsem v ZDA.

Čeprav so bili v *Istri* največ pozornosti deležni jugoslovanski izseljenci v ZDA, pa so gosti tudi prispevki o izseljencih v južni Ameriki. *Istra* je poročala o delovanju Novega lista iz Buenos Airesa, objavila uvodnik iz *Slovenskega lista* iz istega mesta ob sporazumu med Italijo in Jugoslavijo ter druge odmeve nanj. *Istra* je med drugim objavila tudi prikaz o kulturnem življenju slovenskih izseljencev v južni Ameriki ter ponatisnila prispevek *Slovenskega lista* o

¹² Andrej Vovko, Ustanovitev »Yugoslav Emergency Council« v New Yorku. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 41/1987, št. 3, 523–527. Andrej Vovko, The Foundation of the Yugoslav Emergency Council in New York. Slovene studies, Journal of the Society for Slovene Studies, Edmonton, 10/1988, no. 2, pp. 191–197. Andrej Vovko, Zapisniki Defense Alliance for Yugoslavs in Italy in Yugoslav Emergency Council in New York. Viri št. 3, Slovenski izseljenci, Objava arhivskih virov, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1990, str. 99–137.

učencih slovenskega jezikovnega tečaja v Sao Paulu v Braziliji. Podobno kot severnoameriški, so tudi argentinski izseljenski časopisi posvečali pozornost razmeram v Julijski krajini ter položaju Slovencev in Hrvatov beguncev v Jugoslaviji.

Vidimo torej, koliko pozornosti so v *Istri* namenili delovanju jugoslovanskih izseljencev, Tokrat se s temi prispevki ne bomo podrobneje ukvarjali, njihova pestrost naj bo le dokaz o tesni povezanosti primorskih beguncev v Jugoslaviji in jugoslovanskih izseljencev po svetu. Življenje obojih v novih okoljih je bilo namreč v marsikaterem pogledu zelo podobno. Kljub dejstvu, da so prišli begunci v državo, ki naj bi bila narodnostno, kulturno, jezikovno in še po čem drugem njihova matična, pa so »domačini« čisto gledali na njih podobno kot ljudje v novih domovinah na izseljence.

Več pozornosti bomo namenili dejstvu, da je ob koncu leta 1937 časopis *Istra* začel natančno spremljati izseljevanje iz Julijske krajine. Naglašeno je bilo dejstvo, da se je od italijanske okupacije Primorske in Istre iz teh krajev izselilo okoli 100.000 ljudi, od tega 70.000 v Jugoslavijo, ostali pa v južno Ameriko, Francijo, Belgijo, Nizozemsko in Egipt. Konec leta 1937 in v začetku leta 1938 je *Istra* objavila štiri sezname izseljencev iz Primorja in Istre v Argentino. Najprej je objavila seznam izseljencev, ki so tja odplovi oktobra 1937 z ladjo *Nep-tunia* iz Trsta.¹³

Naj ta zelo zgoščen prikaz zaključim z uvodno kitico iz pesnitve *Oče naš* pesnika, pisatelja, prosvetnega in kulturnega delavca, dr. Joža Lovrenčiča, ki se je v letu 1990 na svojo stoletnico rojstva po dolgih desetletjih zaukazanega molka začel vračati v splošno slovensko zavest. Pesnitev je namenil svojim sotrpinom v begunstvu med prvo svetovno vojno, vendar pa presunljivo odraža boleost vseh tistih, ki so morali zapustiti domača ognjišča.¹⁴

*Razkropljeni smo v širni svet,
naša sled
je vroča solza in boleost,
ki trda kuje jo zavest
in nas do zemlje tlači:
Prisiljeni berači!*

¹³ Andrej Vovko, Časopis »Istra« o izseljevanju iz Primorske. Primorska srečanja, Idrija, Koper, Nova Gorica, XVI/1991, št. 115, str. 22–24.

¹⁴ Dr. Josip Lovrenčič, *Oče Naš!* Tiskovno društvo Kranj, 1915.

Summary

EMIGRATION FROM PRIMORJE BETWEEN THE WORLD WARS

Andrej Vovko

Emigration from Primorje, the maritime province of Slovenia, began as early as in the time of Austro-Hungary. Most characteristic for this province was emigration of wet nurses and servant girls to Egypt. The first Slovenes in Argentina came from the surrounding of Trst/Trieste and the Slovenes from Primorje can also be found among the emigrants in Brasilia. After Italy's entering the war in 1915 at least 80.000 Slovenes left their homes, because they didn't want to go to the front. They were mostly from Gorica/Gorizia and its surrounding. About 50.000 of them settled in the Slovene territory, especially in Carniola and Lower Styria. As Primorje came under Italy after the first World War, some forms of the forced emigration from the home environment into the hinterland, to the south of Italy and even to the newly conquered Ethiopia showed up. The fascist authorities thus emigrated to the hinterland of Italy among others approximately 500 teachers as well. More thousands of Slovene and Croat workers can also be traced in Ethiopia after Italian occupation of this country. Over 100.000 Slovenes and Croats left the Italian state; 70.000 have settled in Yugoslavia, mostly in Slovenia and Croatia, but also in other parts of the state, all the way to the former "Southern Serbia" – the nowadays Macedonia. Over 20.000 Slovenes from Primorje emigrated to

Argentina after 1924, approximately 5.000 to Brasilia, some 7.000 to France and 1.000 to Belgium. Due to the well known restrictive immigration share policy only few Slovenes from Primorje emigrated to the USA between the two World Wars, nevertheless they were very active together with the Croats. In 1935 they founded together with other Yugoslav emigrants the organization *Defense Committee for the Yugoslavs in Italy*, later renamed into the *Defense Alliance*. The aim of this organization was getting the world acquainted with difficult circumstances under which the Slovenes and Croats lived under Italy, and its supporting them. In doing so this organization established contacts with the organization of Slovene and Croat emigrants in Yugoslavia – *the Alliance of Yugoslav emigrants from Venetia-Julia*. Their source of information about the situation of the minorities in Italy was the organ of the Alliance – the review *Istra*.

GORIŠKI LETNIK – ZBORNIK GORIŠKEGA MUZEJA

Goriški muzej (Nova Gorica) je začel leta 1974 izdajati svojo redno letno publikacijo z naslovom »Goriški letnik«. Doslej je izšlo sedemnajst števil. Zbornik prinaša znanstvene in poljudno-znanstvene prispevke predvsem s področja arheologije, etnologije, zgodovine, zgodovine umetnosti, literarne zgodovine; prispevki so vezani prvenstveno na prostor severne Primorske ter sosednje Furlanije. Tako sodelujejo v zborniku tudi tuji pisci z obmejnih področij. »Goriški letnik« želi biti tudi revija, ki naj ustvari dialog na znanstveni ravni ob naši zahodni meji. K temu naj poleg objav znanstvenih člankov pripomorejo tudi ocene in poročila o različnih periodičnih publikacijah, ki izhajajo v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

»Goriški letnik« lahko naročite pri Goriškem muzeju, Grajska 1, SLO-65001 Nova Gorica.